

150 років від дня народження Марії Склодовської-Кюрі Мати сучасної фізики

Французький фізик, хімік, педагог, громадський діяч польського походження. Марія Кюрі, уроджена Склодовська, народилася в 1867 році у Варшаві в сім'ї вчителя фізики. За успіхи в навчанні в 1891 році вона стала стипендіатом університету в Сорбонні (Париж), який з успіхом закінчила, отримавши ступені з фізики і математики. Цього року Марія зустріла П'єра Кюрі, вже відомого фізика і хіміка, котрий в той час займався вивченням явищ магнетизму. Вони одружились в 1895 році, що стало початком довготривалого і плідного партнерства в науці.

Підшукуючи тему для докторської дисертації, Марія Кюрі зайнялась вивченням урану, властивості якого дали можливість Беккерелю відкрити в 1896 році радіоактивність. Сам термін «радіоактивність», що описує явище випромінювання при розпаді атомів, став загальноприйнятим саме завдяки Марії Кюрі. В лабораторії свого чоловіка вона вивчала мінерал ураніт, з якого добували уран, і висловила гіпотезу про існування в мінералі одного або кількох інших, до того часу невідомих, радіоактивних елементів. П'єр Кюрі приєднався до її досліджень, і в 1898 році вони відкрили полоній, названий так в честь батьківщини Марії Склодовської, і радій.

П'єр Кюрі почав працювати над вивченням фізичних властивостей нових елементів, а Марія – над хімічним виділенням чистого радю, котрий, на відміну від урану і полонію, у чистому вигляді в природі не існує. Марії Кюрі разом з її помічником Анрі Деб'єрну лише через чотири роки, у 1902 р.,

вдалось отримати 0,1 грама хлориду радю. На підставі цієї роботи в червні 1903 року Марія Кюрі захистила докторську дисертацію і цього ж року разом зі своїм чоловіком та Анрі Беккерелем отримала Нобелівську премію. Вона стала першою жінкою, удостоєною цієї високої відзнаки.

Після трагічної загибелі П'єра Кюрі в 1906 році Марія Кюрі зайняла посаду професора кафедри фізики в Сорбонні (перша жінка-професор в історії цього ВНЗ) і продовжила роботу з отриманням чистого радю. Це їй вдалось зробити в 1910 році разом з Анрі Деб'єрном, і в 1911 році вона стала лауреатом Нобелівської премії з хімії, першою людиною, кому цю відзнаку було вручено двічі.

У 1918 році в Парижі під керівництвом Марії Кюрі було відкрито Інститут радю при Паризькому університеті, котрий став одним із світових центрів з хімії і ядерної фізики. Марія Склодовська-Кюрі померла в 1934 році від лейкемії, спричиненої чотирма десятиліттями досліджень радіоактивних елементів. Дочка Марії і П'єра Кюрі, фізико-хімік Ірен Кюрі, разом зі своїм чоловіком Фредеріком Жолю в 1935 році отримала Нобелівську премію з хімії за відкриття явища штучної радіоактивності.

У 1995 році останки П'єра і Марії Кюрі перепоховані в Пантеоні у Парижі.

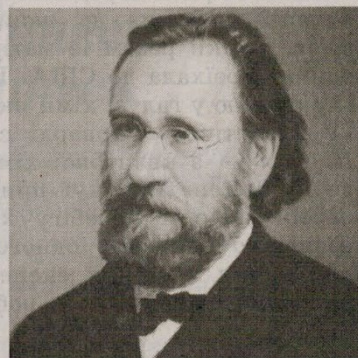
Пропонуємо вам прочитати про лауреатів Нобелівської премії, які народилися в Україні.

ІЛЛЯ МЕЧНИКОВ

Уродженець Харківщини, бактеріолог та імунолог Ілля Мечников отримав Нобелівську премію як підданий Російської імперії. 40 років життя вченого пов'язані з Україною. Село, у якому науковець провів роки дитинства, – Панасівка – тепер перейменоване в Мечникове.

Ілля Мечников розробив теорії зародкових листків, походження багатоклітинних організмів, відкрив явище фагоцитозу, розробив фагоцитарну теорію імунітету. Нобелівську премію він отримав у галузі медицини та фізіології разом з німецьким вченим Паулем Ерліхом «За праці з імунітету» у 1908 році.

Помер Мечников у Парижі на 71 році життя, заповівши спалити його тіло в крематорії. Урна з прахом великого вченого з України зберігається в бібліотеці Пастерівського інституту в столиці Франції.

ЗЕЛЬМАН ВАКСМАН

Уродженець Вінниччини, Ваксман отримав Нобелівську премію за вагомий внесок у перемогу над туберкульозом як громадянин США. Зельман Ваксман провів в Україні 23 роки. Народився в селі Нова Прилука, навчався в Одеській гімназії, а вищу освіту поїхав здобувати в США.

Учений став провідним спеціалістом в сфері мікробіології ґрунту. У 1932 році Американська національна асоціація з боротьби з туберкульозом звернулася до Ваксмана з проханням вивчити процес руйнування палички туберкульозу в ґрунті. Окрім цього звернення, ще одна з причин, з якої вінничанин вирішив зайнятися цим дослідженням, стала Друга світова війна, а тому й необхідність створити нові препарати для контролю над різними інфекціями та епідеміями, які могли виникнути.

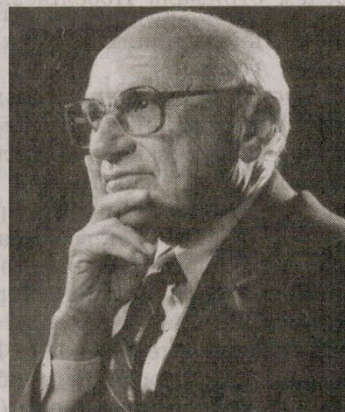
При врученні премії в 1952 році «За відкриття стрептоміцину, першого антибіотика, ефективного при лікуванні туберкульозу» Ваксмана вітали як «одного з найбільших благодійників людства», адже стрептоміцин врятував уже на той момент тисячі людських життів.

САЙМОН КУЗНЕЦЬ

Семен Кузнець 20 років свого життя провів в Україні. Тут, у Харкові, він навчався в училищі, потім в гімназії, закінчив Харківський комерційний інститут.

З ім'ям українського науковця пов'язані такі економічні терміни, як «Закон Кузнеця», «Великий маятник», «Гіпотеза Кузнеця». Нобелівської премії удостоєний як громадянин США «за емпірично обґрунтоване тлумачення економічного зростання, що привело до нового, більш глибокого розуміння як економічної, так і соціальної структури, а також процесу розвитку».

З 1960 року він займався науково-педагогічною роботою як професор Гарвардського університету, викладав також у Пенсільванському університеті, університеті Джона Гопкінса. Відомий вчений-економіст був обраний почесним доктором кількох інших університетів. Колишній харків'янин все життя пам'ятав про свою батьківщину: в його домі лунали українські пісні, зберігалися речі з Батьківщини.

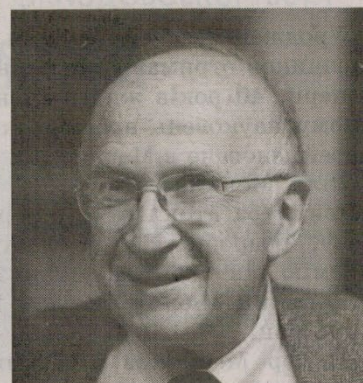

РОАЛЬД ГОФМАН (Сафран)

Роальд Гофман народився на Львівщині, але за часів німецької окупації потрапив до нацистського «трудового табору» для євреїв, звідки разом із матір'ю втік до Кракова. У 1949 році родина переїхала до США. Видатний учений отримав Нобелівську премію у галузі хімії як громадянин США.

У славетному Гарварді спеціалізувався з хімії, в Упсалі (Швеція) – з квантової хімії. У 1981 році Роальду Гофману разом із Кенеті Фукуї присуджено Нобелівську премію «за розробку теорії перебігу хімічних реакцій, створену ними незалежно один від одного». Це відкрило можливості для планування хімічних експериментів. Нині видатний учений продовжує свою наукову роботу в Корнельському університеті (США)

Любов до своєї батьківщини він висловив у приватному листі: «Україна – обітована земля мого серця».

ГЕОРГІЙ ШАРПАК

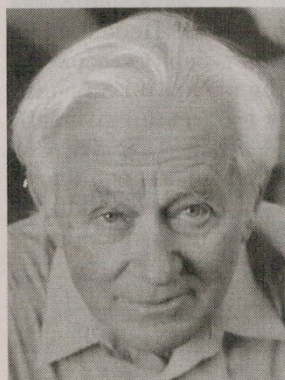
Георгій Шарпак провів дитинство на Рівненщині. На початку 1930-х років з родиною переїхав до Франції, лише в 1946 році отримав французьке громадянство. Тут він став одним із найталановитіших учених-експериментаторів сучасності.

В 1992 році він здобув Нобелівську премію з фізики «за винахід пристрою, що відбраковує субатомні частинки в субатомному прискорювачі». Йдеться про винахід і розвиток нових детекторів елементарних часток, зокрема, про відкриття ряду так званих «камер Шарпака» (багатожильних, іскрових, пропорційних).

Нобелівської премії удостоєний як громадянин Франції. Його праці суттєво сприяли відчутному прогресу у фізиці елементарних часток. Учений постійно генерує нові ідеї, втілюючи їх у винаходи та діючі прилади. Нині Шарпак розробляє новий тип детектора, за допомогою якого можна досліджувати структуру ДНК і проводити вивчення

поведінки ракових пухлин. Аналоги його приладу вже проходять випробовування у відомому Пастерівському інституті в Парижі та в Женевському шпиталі.

Коли громадськість відзначала 75-річний ювілей вченого, 1999 року, він дав інтерв'ю тележурналістам, під час якого тепло висловився про свою Вітчизну – Україну.

ШМУЕЛЬ АГНОН

Шмуель Агнон 19 років прожив в Україні. Народився на Тернопільщині, працював у львівській газеті. В Україні були опубліковані його перші літературні твори. Загалом на західноукраїнських землях опубліковані були близько сімдесяти ранніх творів Агнона.

Агнон – письменник світового рівня, класик єврейської літератури. Спочатку писав ідишем, згодом перейшов на іврит. Його 85 творів надруковано і перекладено десятками мовами світу. Йому першому серед народжених в Україні й першому серед тих, які писали івритом та ідишем, присудили Нобелівську премію в галузі літератури (1966) як громадянина Ізраїлю «за глибоко оригінальне мистецтво оповіді, нав'язане єврейськими народними мотивами».

Кращі твори Агнона – про долю галицьких євреїв, тих, які жили в Україні, й тих, хто поневірявся в далеких краях. Серед них «Танок смерті» (1911), повість «Проста історія» (1935), романи «На морській глибині» (1935), «Гість на одну ніч» (1938), «Зовсім недавно» (1945).

